

ДИСКУРСНІ СТРАТЕГІЇ ІНОЗЕМНОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

© Катерина Кусько, 2000

Львівський національний університет

Однією з ознак філологічної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст. є посилена увага дослідників до проблем термінознавства, термінографії, лексикографії, що, очевидно, пов'язано з розвитком науки, міжнародними науковими, економічними та культурологічними зв'язками прагненням фахівців в усіх сферах життя до адекватної номінації і кваліфікації нових явищ, процесів і понять.

Є підстави навіть констатувати наявність своєрідного термінологічного “вибуху” кінця ХХ ст., котрий знайшов прояв у численних наукових конференціях, зокрема в університеті “Львівська політехніка”, в Київському міжнародному авіаційному університеті, у плідній діяльності лексикографічного товариства в м.Харкові під керівництвом професора В.Дубичинського, в невтомній праці професора Л.Пономаренко у справі міжнародної координації діяльності термінологів і т.д.

Термінологічні дослідження, необхідна теоретична основа для результативної лексикографічної діяльності, за останні роки набули особливої ваги в Україні і за кордоном. Можна навіть констатувати прояв словникового “буму”, появу численних одномовних, двомовних та багатомовних словників (тлумачних і перекладних), особливо фахових, з різноманітних галузей науки і сфер життя. Для прикладу назвемо лише деякі з тих, що експонувались на міжнародній виставці книги у Львові: “Dreisprachiges Taschenwörterbuch der Obst – und Gemüseverarbeitung” (автор Christiane Müller), “Four Language Dictionary of Food Technology. English – German – Spanish – French” (автор Zarko Weidner та інші); “Dictionary Fleisch”. Deutsch – Englisch – Französisch – Spanisch (автор Frey Werner) та інші.

Заслугує на увагу і схвалення діяльність українських лексикографів, створення фахових словників нового покоління, зокрема першого в Україні “Українсько-англійського словника правничої термінології доцента” Л.Мисик. Підготовано до друку цікаві фахові двомовні словники з екології та сірчаного виробництва (автор О.Іващизин), англо-український психологічний тезаурус (автор О.Висоцька), словник американської сленгової лексики (автор У.Потятиник). Зауважимо, що плідна лексикографічна діяльність авторів вищезгаданих словників є, очевидно, наслідком значних теоретичних зусиль авторів, їх ґрунтовної праці в галузі сучасного термінознавства.

Проте аналіз жанрової тематики сучасних словників свідчить про неузгоджені, нерегульовані процеси в системі словникотворення. Мабуть в цій справі потрібна певна координація чи системна організація лексикографічної діяльності фахівців. Укладачам, очевидно, потрібна також підтримка, у т.ч. фінансова, з боку відповідних структур Міністерства освіти і науки України.

Плідна діяльність дослідників в галузі термінознавства, термінографії, в галузі сучасного мовознавства і в цілому – філологічної науки значним чином залежить також від наявності та якості лінгвістичних словників, зокрема українських чи українсько-іноземномовних тлумачних словників термінів та термінологічних словосполучень. Є лише перші кроки в цьому напрямку: маємо на увазі “Словник лінгвістичних термінів” Д.Ганича і І.Олійник [3].

Зрозуміло, що цілий ряд термінів і понять, пов'язаних з розвитком філологічної науки кінця ХХ – початку ХХІ ст. у згаданих словниках відсутній. Отже, існує гостра потреба в

тлумачних лінгвістичних словниках нового покоління, здатних по можливості повно репрезентувати термінологічну систему сучасної філологічної науки на рівні її різних галузей і напрямків. Важливо також, щоб у словниках, котрі укладаються, хоча б віртуально були представлені стратегії подальшого розвитку філологічних терміносистем.

У зв'язку з цим, тобто під кутом зору детермінації нових понять, звернімо увагу на одну з галузей філологічної науки – лінгвістику тексту/текстолінгвістику. Лінгвістика тексту як наука, за нашими спостереженнями, у другій половині ХХ ст. зазнала значних змін і трансформацій, очевидно внаслідок її значного когнітивного потенціалу. Особливо це стосується досліджень з питань лінгвістичної структури різножанрових, різнофахових текстів. Аналіз тенденцій текстолінгвістичних досліджень дає певні підстави для визначення подальших стратегій та перспектив розвитку цієї важливої філологічної галузі. Це передусім орієнтація текстолінгвістів на **дискурс, дискурсний аналіз** фактологічного матеріалу, на розуміння і тлумачення тексту (чи його окремих частин) як дискурсу, що фактично веде до становлення нової галузі філологічної науки – **дискурсної текстолінгвістики**, можливо також **дискурсознавства** як міжкатегоріальної, міжгалузевої науки на стику філологічних та інших гуманітарних дисциплін (соціальних, філософських, психологічних, культурологічних). Ряд праць з лінгвістики тексту, що з'явилися у 90-х роках ХХ ст., свідчать про посилення в лінгвістичних дослідженнях **дискурсного аналізу, дискурсознавчих** тенденцій дослідження. Це, зокрема змістовна монографія проф. А.Белової, дисертації Т.Нікульшиної та О.Галагчук, праця Г.Кука, дослідження Д.Нунана, колективна монографія науковців з Кембріджу "Language : the Socio-cultural Context" та інш. [1; 4; 2; 5; 10; 9]. Методологію дискурсного аналізу простежуємо дедалі частіше в доповідях на наукових форумах, зокрема в Київському національному університеті на конференції "Лінгвістика і вербальна комунікація у 21-му столітті – тенденції та перспективи", котра відбулась у травні 2000 року.

Проблеми дискурсу, його розуміння і тлумачення, дискурсної текстолінгвістики та її віртуальних перспектив вивчаються також на науковому семінарі з лінгвостилістики у Львівському національному університеті. Заплановано проведення наукової конференції на тему: "Дискурсознавство як наука: віртуальні стратегії та перспективи розвитку". На кафедрі іноземних мов гуманітарних факультетів Львівського університету розпочато роботу над колективною монографією на тему "Дискурс іноземномовної комунікації".

Як бачимо, проблеми дискурсної текстолінгвістики перебувають у стані активного дослідження, а отже потребують детального вивчення, визначення, тлумачення і дефініції ключові дискурсні поняття, зокрема наступні: **дискурс, дискурсний аналіз, дискурсний маркер, дискурсна функціональність, дискурс тексту, дискурс мовлення, когезія, когерентність, контекст, підтекст** та інш.

Терміни і поняття, пов'язані з дискурсом, у т.ч. з його функціональністю, особливо прагматикою соціально-культурологічного чи психологічного змісту, потребують вивчення та репрезентації у лексикографічних джерелах, адже більшість дискурсної термінології в лінгвістичних словниках або зовсім не зафіксована або знаходить суперечливе, неадекватне, а часом і помилкове тлумачення. Як бачимо, існує потреба в перегляді, змінах та доповненні наявних лінгвістичних словників термінологією дискурсної текстолінгвістики. Але не лише дискурсною термінологією, адже на порядку денному також детермінація в галузі інших напрямків лінгвістики – когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики, еколінгвістики, психолінгвістики, інтерлінгвістики.

Усвідомлення цих важливих завдань дало поштовх для нелегкої, але потрібної справи – укладання п'ятимовного тлумачного словника з текстолінгвістики/ лінгвостилістики (українсько-російсько-англо-німецько-французького). Над словником працює авторський колектив Львівського університету. Передбачено системну тлумачну організацію термінів, зафіксованих в інших лексикографічних джерелах, а також термінів відносно нових, пов'язаних з розвитком певних галузей лінгвостилістики, лінгвістики тексту, зокрема дискурсної лінгвістики.

Концептуальна структура словникових статей передбачає різноаспектну репрезентацію термінів, зокрема:

- генезис терміну, джерело його надходження та розвиток;
- мовні еквіваленти в інших мовах;
- адекватне (по можливості) визначення і тлумачення терміну, його дефініція;
- приклади функціональності, прагматичної реалізації терміну у тексті, дискурсі, фаховій комунікації.

Наведемо приклад, пов'язаний з терміносистемою дискурсної текстолінгвістики: йдеться про ключові терміни **дискурс** та **дискурсний аналіз**. Визначаючи в словниковій статті ці поняття ми насамперед звернулись до змістовних лексикографічних джерел – словників М.Вебстера, К.Дудена, Г.Варіга, Р.Клаппенбах і В.Штейніца [14;6;13;7]. Використано також цікаві думки і спостереження, висловлені у книзі Д.Нунана “Introducing Discourse Analysis”. Провідним мотивом цієї праці є орієнтація на дослідження лінгвістики з позицій прагматики (Language in use) [10, С.20]. Зіставлення думок і дефініцій, представлених у згаданих лексикографічних працях, а також аналіз різножанрового фактологічного матеріалу (художніх та наукових текстів) дає нам підстави визначити у словниковій статті поняття **дискурс** наступним чином:

Дискурс [lat. discursus]; рос. дискурс, англ. discourse, фран. discoursus - це текст, його парадигма чи сегмент, побудований на міркуваннях, що складаються з послідовного ряду логічних мовних ланок, усних або письмових, розповідних, діалогічних або монологічних різножанрової категорії, в котрому наявні корелятивні зв'язки лінгвістичного та екстралінгвістичного змісту і, як наслідок, має місце логічність і змістовність структурної будови, здатної реалізувати прагматику аргументації, полеміки, спонування, наукового доведення тощо.

Далі у словниковій статті, присвяченій дискурсу, здійснюється інтерпретація інших дискурсних понять; дискурсознавство, дискурсний аналіз, дискурсний маркер дискурсна стратегія, типологія дискурсу та інш. Завершується стаття сегментами дискурсу з наукової праці з лексикології О.Солошенко та Ю.Завгороднева “Lecture notes of english Lexicology” [11]. Аналізуючи природу та зміст поняття *language* автори будують аргументаційний дискурс шляхом комплексу абзаців, котрі розпочинаються узагальнюючими словосполученнями: “We do know” або “We do not know”:

“We do know” We do know much about the origin of language [...]

We know very little about the nature of relations between [...]

We do know by now [...] [11, С.6]

У структурі абзаців, представлених нами лише початковими копонентами дискурсного сегменту, можна простежити не лише когезійну дію займенника **we**, семантично вагомих структур **we know/ we do not know**, але і їх участь у синтаксичній організації наукового дискурсу, а разом з тим і хід аргументації думок авторів стосовно проблеми, котра аналізується.

Дослідження вищенаведених дискурсних понять, а також інших лінгвістичних та текстолінгвістичних, їх належна адекватна детермінація в лексикографічних джерелах, в наукових працях, вивчення з позицій прагматики, функціональності, когнітивного змісту та потенціалу, реалізації в комунікативній сфері, дає підстави вважати їх віртуально перспективними в новому ХХІ столітті.

1. Белова А.Д. *Лингвистические аспекты аргументации.*—К.,1997. 2.Галапчук О.М. *Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові. Автореф. канд. дис. Харків, 2000.* 3. Ганич Д.І., Олійник І.С. *Словник лінгвістичних термінів.* К., 1985. 4. Нікульшина Т.М. *Інформаційна стратегія дискурсу. Автореф. канд. дис. К., 1998.* 5. Cook G. *Discourse.* Oxford,1989. 6. Duden C. *Das grope Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden. Mannheim/Wien/Zürich,1976,Bd.2.* 7. Klappenbach R.,Steiniz W. *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in 6 Bänden.*Berlin,1974. 8. Kusko K. *Discourse strategies of textlinguistics:the problem of differentiation of notions.* *Лінгвістика і вербальна комунікація у 21-му столітті: тенденції і перспективи*”,К., 2000. 9. *Linguistics: The Cambridge Survey. Language: The Socio-cultural Context.* Cambridge, 1995. 10. Nunan D. *Introducing Discourse Analysis.* London, 1993. 11. Soloshenko O.D., Zavhorodniev Ju.A. *Lectures notes on english Lexicology.* Lviv, 1998. 12. Tröger C. *Wörterbuch der Literaturwissenschaft.* Leipzig, 1986. 13. Wahrig G. *Deutsches Wörterbuch.* München, 1991. 14. *Webster's Colegiate Dictionary.* Massachusetts, U.S.A., 1993.

ПРО ДЕЯКІ СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

© Катерина Святчик, 2000

Технологічний університет Поділля, Хмельницький

Лінгвістичний аналіз науково-технічної літератури виявляє ряд спільних та відмінних рис, що притаманні науковому стилю, незалежно від мови, хоча у кожній окремій мові вони виражаються по-різному.

Найбільш типовою лексичною ознакою науково-технічної літератури у різних мовах є насиченість тексту спеціальними термінами та термінологічними словосполученнями.

Не дивлячись на те, що питанням термінології присвячена велика кількість наукових досліджень, багато проблем залишається на сьогоднішній день актуальними і остаточно не вирішеними. Зокрема, залишається невизначеним і саме поняття терміна.

Більшість лінгвістів, пояснюючи поняття терміна, чітко протиставляє термінологічну лексику лексиці загальноживаній, мовним знакам загалом. Як зазначив акад. В.В.Виноградов, «перш за все слово виконує номінативну чи дефінітивну функцію, тобто є засобом чіткого позначення, і тоді воно – простий знак, або засобом логічного визначення, і тоді воно – науковий термін». (1, 12-13). В.В.Виноградов особливо наголошував на такій ознаці терміна, як чіткість вираженого ним значення. Системність термінів, яка визнається усіма сучасними термінологами, полягає у тому, що терміни тієї чи іншої сфери наукового пізнання знаходяться між собою у строго закономірних семантичних зв'язках і утворюють відому систему.

Отже, терміни – це шар загальноживаної мови, який підпорядковується загальним законам її розвитку. І тільки спроможність функціонування у спеціальних текстах вирізняє терміни від загальноживаних слів і не дає їм розчинитися у загальній системі мови.

Терміни чітко номінують поняття, процеси, назви речей, які стосуються будь-якої сфери наукового пізнання, тому кожен термін розглядають не як зумовлену смисловою одиницю, а як слово, за яким закріплене чітке технічне значення, і яке здатне змінити свій зміст залежно від тої галузі, де воно вживається у кожному конкретному випадку.

Для мови науково-технічної літератури характерні наступні ознаки: